

A beszédhanghallás fontossága és fejlesztése

Bereznai Malvina

Az iskolában gyakran találkozunk olyan tanulóval, akinek gondot okoz az írás, az olvasás vagy éppen a helyesírás megtanulása. Ők nehezebben sajátítják el az írást vagy olvasást, több idő kell nekik a begyakorlásra. Ilyen esetben több területen is probléma adódhat. Ahhoz, hogy a gyermek az anyanyelvén megfelelően elsajátítsa a tanultakat, és nehézség nélkül tanuljon meg olvasni, írni, vagy nehézség nélkül sajátítsa el az idegen nyelveket, fontos a megfelelő részképességek időben történő fejlesztése, kezelése.

A helyesírás és olvasás elsajátításához nélkülözhetetlen a helyes beszédhanghallás, de a beszédészlelés is. Mindkettő nagyon fontos, és mindkét készség más-más tünetekről árulkodik. Nem győzzük hangsúlyozni, hogy a gyermek beszédhanghallási készsége és annak fejlettsége mutat rá a gyermek olvasására, írására és helyesírására.

A beszédészlelés az a készség, mely lehetővé teszi a gyermek számára, hogy beszédhangokat, a beszédhangok egymáshoz kapcsolódását, hosszabb hangsorokat felismerjen, és képes legyen arra, hogy az elhangzásnak megfelelően megismételje ezeket. Ennek a készségnek köszönhető, hogy a gyermek megtanulja anyanyelve szavainak hangzását és egyre több új szó felismerésére lesz képes. A beszédészlelés tehát nem azonos a beszédértéssel. Minden életkorban a megfelelő szintű beszédészlelés biztosítja a gyermek számára az anyanyelv megfelelő elsajátítását, a nehézség nélküli tanulást.

A beszédhanghallás spontán fejlődő készség, amely lehetővé teszi, hogy a beszédhangokat változó hangkörnyezetben, önállóan észlelni tudjuk. Ez a készség működik közre a beszédészlelés során a tiszta hangejtésben, a szavakat alkotó hangsorok differenciálásában, a szó értelmezésében. A beszédészlelés pedig az olvasás- és írástanulás kritikus kognitív feltétele, így a beszédhanghallás készsége e folyamatok összetevőjeként is szerepel. A beszédhangok megkülönböztetése tulajdonságaik alapján történik. A beérkező akusztikus jeleket elemezzük, alkotóelemeire bontjuk, azonoságokat és különbségeket állapítunk

meg. A percepció folyamat során a beszédhangokat a beszédben, olvasásban és írásban egymástól megkülönböztetjük. A megkülönböztetés nehézsége a beszédhangok képzési módjából és sajátosságaiból fakad (Fazekasné Fenyvesi Margit).

A megfelelő beszédhanghallás az olvasás és helyesírás feltételeként elismert készség, ami azt jelenti, hogy ennek a készségnek a kialakulása vagy nem kialakulása ad képet a gyermek helyesírásáról és olvasásáról. Ide tartozik a hangok felismerése, a hangok megkülönböztetése, a hosszú és rövid hangzó párok differenciálása, a hangok kiemelése.

Sajnos az iskolába lépéskor a gyermekek nagy százalékának kialakulatlan a beszédhanghallása. Éppen ezért ennek a következménye az olvasás és írászavar is, bizonyos esetekben dislexia- és diszgráfia-veszélyeztettek is ezek a tanulók.

Mivelhogy a beszédhanghallás egy készség, ezért tudjuk, hogy spontán is fejlődik, a fejlődés nagy része óvodáskorban, lassabban fejlődőknél az iskola első két évében történik – ez a szenzitív időszak. Minden alapvető készség és képesség sok év alatt alakul ki, ezért akiknek lemaradásuk van a készségfejlesztésben, tanári-szülői „ráségitésre” szorulnak.

A gyerekek akkor tanulnak meg helyesen olvasni és írni, ha nemcsak globálisan észlelik a szót, hanem hallási figyelmüket a szó elemeire, a beszédhangokra is összpontosítani tudják és képesek a hangsorok analizálására. Ez a részterület nagyon fontos. Az olvasástani kezdeten az olvasás betűről betűre halad. A dekódolás alatt a hangot a megfelelő betűvel kell helyettesíteni. Ez egy komoly feladat, nem csupán egyszerű betűrendezés és fonémarendezés, hanem egy mentális művelet, amikor az írott betű és a kimondott hang egymással kapcsolatba lép, közösen hatnak egymásra és kölcsönösen kialakítják egymást. Tehát nagyon fontos a hangzódifferenciálás és annak fejlesztése, ezért sok időt kellene hagyni a hangtani előkészítésre. Ez lehet az egyik alapprobléma.

A másik probléma maga a szótagolás. Hosszabb vagy ismeretlen szavaknál meg akár felnőtt korban is meg-

jelenik a betűzgetés – s mindez azért van, hogy a szó megértéséhez vagy megjegyzéséhez támaszkodni tudjunk az akusztikus kontrollra. Gyakran tapasztalom, hogy sok gyermek úgy próbál segíteni magán, hogy az olvasott szöveget betanulja. Ilyenkor a gyermek olvasási nehézségére csak akkor derül fény, amikor az olvasás mennyisége már meghaladja a „betanulhatót”. Ez a tünet nagyon gyakran csak a későbbi osztályokban jelentkezik.

A sikeres olvasástaniást sokkal inkább meghatározza a beszédészlelés szintje és a nyelvi tudatosság, mint az alkalmazott módszer. A közvélemény gyakran arra gondol, hogy különféle olvasás- vagy írástanulási módszerek következménye a sikeres olvasás, pedig határozottan ki kell emelnünk, hogy az olvasás és helyesírás tanulás egyik feltétele a megfelelő beszédhanghallás.

A beszédhanghallás mérésére számos tesztet ismerünk, de a legjobban bevált mérés a nálunk is elterjedt DIFER-teszt, ahol a hét alapkészség közül az egyik éppen az említett beszédhanghallás. Fontosságát a fentiekben elemeztük. A teszt használhatóságát segíti megszervezni a Comenius Intézet, amely keretén belül folyik a DIFER-mérés. A mérés kiértékelése után lehetőség van a fejlesztésre is. A pedagógusok kreativitásán múlik, hogyan használják fel és használja ki a játékokat a beszédészlelésre és beszédhanghallásra, a játékok leírását a cikkben illusztrált könyv is tartalmazza.

A feladatok alkalmazhatók egyéni fejlesztésre, akár otthoni gyakorlásra is, de csoportos foglalkozásra és osztálykeretben történő megoldásra egyaránt. A feladatok összeállításánál fontos szempont természetesen a tudatos fejlesztés megvalósításán kívül éppen a játékoság, az életszerűség, az iskolai tevékenységek iránti érdeklődés felkeltése. Az említett könyv gazdag gyakorlóanyagot tartalmaz, lehetőséget ad a gyermek életkora és fejlettségi szintje szerint történő következetes, visszatérő gyakorlásra. Az elméleti részen túl csaknem 76 oldalon keresztül játékos feladatokkal segíti a készség fejlesztését.